

УДК 338.4:911.3

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2019-3-42>**Хижняк В.О.**кандидат економічних наук, доцент,
Директор ДП «Науково-дослідний інститут
будівельного виробництва»**Khyzhnyak Vladyslava**

State Enterprise "Research Institute of Construction Production"

**СУПЕРЕЧНОСТІ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОГО РИНКУ
БУДІВЕЛЬНИХ ПОСЛУГ ТА НАПРЯМИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ****CONSTRADICTIONS IN THE DEVELOPMENT
OF THE CONSUMER MARKET OF CONSTRUCTION SERVICES
AND DIRECTIONS OF ITS SOLUTION**

Розглянуто мотивації та інтереси суб'єктів ринку будівельних послуг, що зумовлюють антагоністичну суперечність відносин між виробниками і споживачами. Доведено небезпеку реалізації державою політики лібералізації підприємницької діяльності у сфері надання будівельних послуг за умови згорання механізмів незворотної економіко-правової відповідальності бізнесу за якість та безпеку будівельних товарів та послуг. Показані напрями розв'язання антагонізмів споживчого ринку шляхом запровадження ефективних механізмів посилення адекватної відповідальності бізнесу у разі злочинно-шахрайських порушень прав споживачів на ринку будівельних послуг.

Ключові слова: антагоністична суперечність споживчого ринку, населення, інтереси споживачів, інтереси бізнесу, ризики і загрози споживачів, інститут довіри, маркетинг, консюмеризм, механізми подолання антагонізмів споживчого ринку, механізм забезпечення якості товарів кінцевого споживання.

Рассмотрены мотивации и интересы субъектов рынка строительных услуг, обуславливающие антагонистическое противоречие отношений между производителями и потребителями. Доказано опасность реализации государством политики либерализации предпринимательской деятельности в сфере оказания строительных услуг при условии свертывания механизмов необратимой экономико-правовой ответственности бизнеса за качество и безопасность строительных товаров и услуг. Показаны направления решения антагонизмов потребительского рынка путем введения эффективных механизмов усиления адекватной ответственности бизнеса в случае преступно-мошеннических нарушений прав потребителей на рынке строительных услуг.

Ключевые слова: антагонистическое противоречие потребительского рынка, населения, интересы потребителей, интересы бизнеса, риски и угрозы потребителей, институт доверия, маркетинг, консюмеризм, механизмы преодоления антагонизмов потребительского рынка, механизм обеспечения качества товаров конечного потребления.

The emergence of confrontational contradiction in construction market relations is associated with the opposite interests of its main subjects: manufacturing businessmen, distributing businessmen on the one hand and population, or end-users of goods, on the other and due to the desire of the business to maximize personal profits at any price, even to the detriment of the interests of the population. The implementation of an important political setting for the realization of the requirement for maximum business liberalization and the prevention of corruption, including in the market of construction services, should not be carried out by weakening the level of protection of consumer rights and non-fulfillment of the control and verification function of the state. On the domestic territory must be introduced the European integration concept of "absolute responsibility of the manufacturer" for the quality and safety of products produced. In the case of overcoming the confrontational contradiction in construction market relations, the leading role belongs to the mechanism of social and economic protection of consumer rights, which is a complex system of interconnected economic, social, legal, organizational, organizational and economic, organizational-social, social-legal, moral and ethical measures, actions, levers, instruments, economic and legal sanctions, incentives and social motivations through which the state overcomes the antagonistic contradiction of consumer market relations. An urgent necessity requires the refusal of the practice of determining the size of penalties in the normatively set amount of "non-taxable minimum incomes of citizens," since in the economic sense these penalties are completely inadequate, insignificant and miserable in relation to those losses to consumers. The author's proposal is to introduce into practice a new normative base that has inflationary stability, since it is the magnitude of the fixed-value fixed value, determined on the basis of using the indicators of the revenue base of the consolidated state budget, which is fixed in the hryvnia and operates during the current fiscal year. The rationale and content of the methodology for calculating the normative-base value are disclosed in the article.

Key words: antagonistic contradiction of the consumer market, population, consumer interests, business interests, risks and threats of consumers, trust institution, marketing, consumerism, mechanisms for overcoming the antagonisms of the consumer market, mechanism for ensuring the quality of final consumer goods.

Постановка проблеми. Серед нагальних проблем сучасного соціально-економічного розвитку України – проблема захисту прав споживачів на ринку будівельних послуг є досить гострою. Її практичне вирішення не лише визначатиме зростання якості життя на засадах запровадження високих європейських стандартів, а й безпосередньо впливатиме на якісні характеристики суспільного відтворення та забезпечення соціальної стабільності і національної безпеки.

Стратегічною є проблема спрямування соціально-економічної політики держави на підрич підвалин формування антисоціальних інтересів та мотивацій, що провокують загострення антагоністичної суперечності у відносинах суб'єктів ринку будівельних послуг. Мова йде про спрямування державної політики на усунення будь-яких можливостей щодо формування та реалізації спонукальної мотивації бізнесу максимізувати прибутки соціально небезпечним шляхом, а саме шахрайським ошукуванням споживачів, невідповідністю наданих будівельних послуг задекларованому рівню їхньої якості та нееквівалентним завищенням їхньої вартості і маніпулюванням з умовами договорів, що укладаються із споживачем.

Зазначене потребує з боку держави проведення політики, спрямованої на запровадження і забезпечення ефективного функціонування багаторівневої та розгалуженої системи захо-

дів та механізмів, що гарантують якість наданих послуг та їх справедливу ціну, та спрямовані на посилення адекватної економіко-правової та соціально-моральної відповідальності бізнесу на ринку будівельних послуг за порушення прав споживачів.

Аналіз наукових досліджень і публікацій.

Слід зазначити, що у працях відомих зарубіжних науковців (Ф. Котлера [1], Р. Хірста [2], Ж.-Ж. Ламбена [3], Г. Кросса [4], П. Стернса [5], та інших) і вітчизняних (О. Язвінської [6], С. Герасимової [7], А. Мазаракі, Л. Ніколаєвої, Н. Притульської, Л. Іваненко [8], та інших) економістів розглянуто різні аспекти дослідження сутності, ролі, завдань та особливостей і форм прояву захисту прав населення на якісне і безпечне споживання, у т.ч. і сервісних послуг.

На сьогодні значна увага науковців приділяється загальній якісній оцінці консюмеризму як системного соціального явища та економічного механізму захисту прав споживачів, проведені ґрунтовних досліджень історії розвитку цього феномену за напрямками структурних складників в контексті розгляду широкого спектру розв'язання складних проблем захисту прав та інтересів кінцевих споживачів (у т.ч. і на ринку будівельних послуг) в світі і Україні.

Привертає увагу стаття А. Мазаракі та В. Лагутіна «Внутрішній ринок України в умовах дисбалансів між виробництвом і споживанням». [9]. У цій науковій праці розглянуто теоретичні

аспекти як забезпечення динамічної збалансованості та самодостатності внутрішнього ринку, так і проблемні питання розв'язання суперечності між виробництвом і споживанням в залежності від стану й динаміки внутрішнього ринку країни в контексті з'ясування можливостей вітчизняного внутрішнього ринку обмежувати негативний вплив існуючих дисбалансів між виробництвом і споживанням на процес національного відтворення. Дослідження здійснено на основі урахування можливостей оптимальної реалізації економічних інтересів усіх суб'єктів внутрішнього ринку.

Разом із цим продовжує залишатися невирішеним широке коло проблем з'ясування причин реально існуючих антагонізмів мотивацій та інтересів суб'єктів споживчого ринку, зокрема, виробників і споживачів будівельних послуг, а також пошуку ефективних організаційно-економічних та економіко-правових заходів і механізмів забезпечення адекватного захисту інтересів кінцевих споживачів.

Отже, **мета статті** полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних та практично-прикладних засад подолання антагоністичної суперечності інтересів суб'єктів на ринку будівельних послуг на основі реалізації політики соціально-економічного захисту та посилення ефективності механізмів захисту прав споживачів на ринку будівельних послуг.

Виклад основного матеріалу. Підписавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і їхніми державами-членами, з іншої (яка ратифікована Верховною Радою України у вересні 2014 року), наша держава взяла на себе зобов'язання забезпечити високий рівень захисту прав споживачів, а також досягти необхідної сумісності між системами захисту прав споживачів в Україні та ЄС. Насамперед, це стосується реалізації соціально-економічної політики запровадження у вітчизняну практику високих стандартів відповідальності бізнесу у споживчій сфері, у тому числі на ринку надання будівельних послуг, що на сьогодні діють в ЄС.

Поряд із цією проблемою, також важливе завдання державної економічної політики полягає у забезпеченні створення максимально можливих сприятливих умов лібералізації бізнесової діяльності, у т. ч. на ринку надання будівельних послуг). Проте, розставлені акценти і пріоритети у реалізації сучасної економічної політики щодо спрощення умов підприємницької діяльності не повинні здійснюватись на шкоду забезпечення вимог споживачів будівельних послуг.

Причини виникнення конфронтаційної суперечності відносин ринку надання буді-

вельних послуг. Основна суперечність відносин будівельного ринку виникає з причини не лише неспівпадіння, а взагалі є наслідком абсолютної протилежності інтересів основних його суб'єктів: бізнесменів-виробників (реалізаторів) з одного боку, та населення, кінцевих споживачів життєвих благ, з іншого. Тобто, зміст суперечності полягає у абсолютній різниці змісту спонукальних мотивацій суб'єктів капіталістичного ринку, оскільки виробники і реалізатори прагнуть до максимізації особистих прибутків, а населення прагне задовольнити особисті потреби шляхом споживання безпечних для здоров'я і життя товарів та послуг.

Головна і вкрай небезпечна особливість процесу реалізації життєвих благ полягає у тому, що за умови абсолютного порушення паритетності та еквівалентності відносин між суб'єктами ринкових відносин, яка може неминуче виникнути внаслідок безвідповідального, безконтрольного і безкарного домінування приватних інтересів з боку підприємницько-бізнесової сторони зазначена суперечність може настільки загостритись, що перетвориться на конфронтаційну.

Пояснення цьому феномену, що коріниться у глибинному та необмеженому високими моральними принципами прагненні капіталу до максимізації прибутків, навів британський журналіст Данин Т. Дж. у статті «Тред-юніони і стачки», що була опублікованій у Лондоні ще у 1860 році. Цей автор ще на ранньому етапі розвитку капіталістичного способу виробництва стверджував: «Капітал боїться відсутності прибутку... якщо є достатній прибуток, капітал стає сміливим..., при 50 процентах позитивно готовий зламати собі голову, при 100 процентах він потурає всі людські закони, при 300 процентах немає такого злочину, на який він не ризикнув би, хоч і під страхом шибениці» [10, с. 35-36].

Історичний досвід розвитку країн, що мають цивілізовану ринкову економіку неспростовно засвідчує, що за умови бездіяльності держави та слабкості інститутів громадянського суспільства бізнес, в гонитві за надприбутками, постійно порушує етику ринкових стосунків, передусім, здійснюючи виготовлення та пропонуючи неякісні та шкідливі для здоров'я споживачів товарів та послуг. Такий стан справ існував навіть і в країнах розвинутої ринкової економіки аж до 60-х років минулого сторіччя.

Саме тому ринково-виробнича та ринково-посередницька діяльність, вимагає від держави і громадянського суспільства створення постійно діючих та ефективних систем обліку і контролю, а також забезпечення проведення соціально-економічної політики спрямованої на формування і налагодження функціону-

вання відповідних механізмів підтримки жорсткого зворотного економічного та правового зв'язку між суб'єктами ринкових відносин. Тобто таких механізмів, дія яких спрямована на забезпечення відчутного впливу широкого загалу споживачів на мотиваційну поведінку підприємців-виробників у т.ч. виробників будівельних матеріалів та забудовників у напрямку забезпечення їх належної якості.

Світовий досвід подолання конфронтаційної суперечності споживчого ринку. Світовий досвід показує, що гонитва капіталу за надприбутками отриманими будь-якою ціною, аж до прямих злочинно-шахрайських дій, вкрай загострювала соціально-економічні антагонізми, що вибухали суспільними збуреннями. Ситуація почала змінюватись на краще в країнах розвиненої ринкової економіки лише у другій половині ХХ сторіччя.

Одним з важливих каталізаторів посилення системи захисту інтересів і прав споживачів, в умовах капіталістичного ринку стала активна позиція представників громадянського суспільства, організованих об'єднань споживачів та конструктивне спрямування державної політики на оптимальне узгодження інтересів всіх суб'єктів споживчого ринку на засадах досягнення соціально-економічного консенсусу та адекватного економіко-правового приборкання домінування інтересів бізнесу.

У США, країнах Євросоюзу, Японії та інших країнах з розвиненою ринковою економікою почала невпинно запроваджуватися концепція «абсолютної відповідальності виробника» за якість та безпеку продукції, що випускається.

Саме цей економіко-правовий підхід і став тією важливою ознакою цивілізованості тих країн, що на сьогодні мають ефективні механізми захисту прав споживачів на засадах застосування адекватних санкцій до підприємців-порушників.

В рамках Європейського економічного співтовариства у 1973 році була затверджена спеціальна служба, метою якої були захист прав та інтересів споживачів і охорона навколишнього середовища. Ця служба розробила і ухвалила у квітні 1975 року Програму гарантування споживачам на ринку товарів та послуг реалізацію п'яти (а у подальшому і восьми) основних прав.

- 1) **право** на охорону здоров'я і безпеку споживання;
- 2) **право** на охорону економічних інтересів;
- 3) **право** на матеріальну і моральну компенсацію за понесені збитки (як прямі, так і опосередковані), що завдані клієнту внаслідок використання ним неякісних товарів (або споживання неякісних послуг);

4) **право** на максимально повну та правдиву інформацію щодо реальної споживчої якості товарів (послуг) та відповідну і необхідну для клієнта у зазначеному випадку освіту;

5) **право** бути вислуханим, яке означає, з одного боку, що інтереси споживачів будуть враховані при формуванні державної економічної політики (у тому числі інвестиційної, кредитно-фінансової, податкової тощо) у напрямках, що сприяють наповненню споживчого ринку), а з іншого, що всі претензії споживачів стосовно реальної якості товарів та послуг будуть професійно, справедливо і оперативно розглянуті адміністративними судами із незворотною процедурою притягнення винних до тих чи інших форм відповідальності у разі порушення ними прав клієнтів та покупців.

У подальшому до наведених прав (Consumers International) були додані:

- 6) право на задоволення базових потреб;
- 7) право на вибір;
- 8) право на здорове довкілля

Сучасні стандарти ЄС спрямовані на встановлення високого рівня захисту прав споживачів задля забезпечення вільного руху товарів на внутрішньому ринку ЄС. Оскільки різний рівень захисту в країнах-членах ЄС створює бар'єри для вільного руху товарів, в Європейському Союзі було створено єдиний для всіх держав-членів ЄС мінімальний комплекс правил споживчого законодавства, запровадження яких спрямоване на створення кращих умов функціонування внутрішнього ринку ЄС. Зазначене також є однією з важливих сфер секторальної співпраці ЄС та України, що передбачена Угодою про асоціацію [10].

Країни розвинутої ринкової економіки створили у другій половині ХХ сторіччя систему державних організацій, що була покликана втілювати в життя політику посилення рівня охорони прав споживачів, використовуючи з цією метою не лише арсенал економічних, а також і організаційно-розпорядних, соціально-психологічних і економіко-правових важелів та методів владного впливу на несумлінних та нечесних підприємців. В якості прикладу в числі таких урядових організацій можуть бути названі наступні: «Управління справедливої торгівлі» і «Департамент цін і захисту прав споживачів» у Великобританії; «Державний секретаріат по відносинах споживачів» у Франції; «Федеральна комісія з торгівлі», «Комісія з безпеки споживчих товарів», «Управління у справах споживачів» у США. Спеціальні департаменти, що здійснюють захист прав споживачів, існують також у Німеччині, Бельгії, Данії, Італії

та інших країнах світу, що мають цивілізовану ринкову економіку.

Як правило, урядові структури покликані насамперед розробляти нові закони, що мають забезпечувати підвищення надійності захисту прав та інтересів споживачів і процедурно та організаційно втілювати їх у життя.

Діалектика життя нагально засвідчує, що має неухильно здійснюватися оптимальна реалізація двох складників економічної та соціально-економічної політики, з одного боку, здійснювати лібералізацію умов функціонування бізнесу і сприятливе спрощення вимог до здійснення підприємницької діяльності, а з іншого, постійно здійснювати вдосконалення заходів та механізмів посилення відповідальності бізнесу в сфері забезпечення умов реальної безпеки кінцевого споживання населення.

Функціональне призначення соціально-економічної політики полягає у політичній координації і регулюванні державою широкого спектру соціально-економічних відносин та процесів на засадах і в інтересах або всього населення країни, або в інтересах владно-пануючих в державі суспільних груп і класів. *За сутнісним змістом соціально-економічна політика держави являє собою сукупність науково сформульованих ідей, положень та концептуальних підходів (як довготермінового, стратегічного так і короткотермінового, тактичного характеру), що поєднуються із системою конкретних дій та механізмів за допомогою яких практично здійснюється свідомо-компетентне регулювання соціально-економічних процесів із урахуванням дії механізмів ринково-стихійного саморегулювання.*

Політика соціально-економічного захисту прав споживачів є важливим складником соціально-економічної політики держави. Реалізація цього важливого блоку соціально-економічної політики здійснюється шляхом функціонування (з різним рівнем ефективності) механізму соціально-економічного захисту прав споживачів. За своєю сутністю і змістом цей механізм являє собою складну систему взаємопов'язаних економічних, соціальних, правових, організаційних, організаційно-економічних, організаційно-соціальних, соціально-правових, морально-етичних заходів, дій, важелів, інструментів, економічних і правових санкцій, стимулів та суспільних мотивацій за допомогою яких держава долає антагоністичну суперечність відносин споживчого ринку. Зазначене завдання здійснюється на різних інституційних рівнях (підприємство, фірма, громадянське суспільство) і забезпечує реалізацію законодавчо визначених прав суб'єктів кінцевого споживання на якісне і безпечне задоволення потреб життєдіяльності необхід-

них не лише для простого, а й розширеного відтворення людини як на індивідуально-сімейному так і суспільному рівнях.

Механізм забезпечення якості та безпеки товарів кінцевого споживання є внутрішньо-системним складником загального механізму соціально-економічного захисту прав споживачів.

Цей внутрішньо-системний механізм є також багатофункціональною (з різним рівнем ефективності) системою дій, інструментів та санкцій за допомогою яких *формується мотиваційні передумови та здійснюється безпосередній стимулюючий вплив на виробників та ринкових посередників шляхом забезпечення застосування відповідних нормативів і стандартів якості продукції, процедурних заходів її сертифікації, нагляду і контролю за процесом виробництва, дотримання вимог ліцензування підприємницької діяльності, а також забезпечення відповідних умов ринкового доведення цієї продукції до кінцевих споживачів.*

Механізм забезпечення якості та безпеки товарів (послуг) кінцевого споживання на індивідуальному і суспільному рівнях має забезпечувати реалізацію гарантованого права людини споживати якісні блага і послуги які вона отримує в процесі ринкового обміну (у фірм-виробників, спеціалізованих продавців, та у приватних осіб, що мають право на виробництво і торгівлю товарами масового вжитку). Механізм діє на засадах бінарного поєднання двох організаційних складових – держави і громадянського суспільства, що потенційно дозволяє подолати антагоністичну суперечність відносин споживчого ринку.

Важливу роль у подоланні антагоністичної суперечності відіграють також і наступні системні складники; 1) система контролю якості та безпеки споживчої продукції; 2) система відповідальності бізнесу за якість і безпеку товарів (послуг) кінцевого споживання; 3) система підвищення рівня споживчої грамотності населення.

Сучасний стан захисту прав споживачів на ринку будівельних послуг. Необхідно зазначити, що починаючи з 2012 р. і до цього часу відбулося суттєве послаблення рівня захисту прав споживачів. Реальна практика засвідчує, що державними службами захисту прав споживачів після періоду посилення дієвого перевірочного контролю за якість товарів (послуг), на виконання політичної установки щодо запобігання корупції та реалізації вимоги «максимальної лібералізації бізнесової діяльності», за останні роки різко знизилася кількість перевірок, та відповідно, скоротилося виявлення випадків злочинного порушення прав споживачів, у т. ч. і на ринку будівельних послуг.

Проте сьогодні вітчизняна корупція продовжує бити всі світові рекорди, а злочинність в сфері порушення прав споживачів та прояви негативних наслідків для населення цих злочинів постійно зростають.

Навіть на офіційному рівні ця ситуація вважається є вкрай незадовільною. Так в «Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року» відверто визнається: «Споживачі в Україні не захищені державою і законом внаслідок декларативного характеру проголошених прав та відсутності механізмів їх реалізації та відновлення. Відсутність цілісної системи державного нагляду (контролю) призводить до виникнення конкурентних переваг для недобросовісного бізнесу. Отже, внутрішній споживчий ринок більш ризикований та небезпечний для споживачів, порушення прав яких набули масового характеру. Більшість суб'єктів господарювання (виробників) втрачають свою конкурентоспроможність як усередині країни, так і на спільному з ЄС ринку. Поширення на внутрішньому ринку небезпечної продукції та продукції неналежної якості стає все більш загрозливим для здоров'я і життя населення» [12].

Саме тому, одними з найважливіших завдань Концепцію визначено: «...гармонізація системи захисту прав споживачів в Україні з принципами, підходами та практиками ЄС; забезпечення конституційних гарантій безпеки та якості споживання...; підвищення ефективності системи захисту споживачів від небезпечної продукції, що може заподіяти шкоду життю, здоров'ю, майну споживачів, навколишньому природному середовищу, в тому числі шляхом підвищення ефективності державного ринкового нагляду» [12].

В сфері формування правової інфраструктури необхідно здійснити якісне вдосконалення чинного законодавств у сфері надання будівельних послуг. Не може не викликати занепокоєності загальний декларативний характер змісту більшості правових норм, особливо тих, що накладають на діяльність суб'єктів економічної діяльності в сфері захисту прав споживачів, (зокрема і в сфері надання будівельних послуг) жорстких обмежень, заборон, або конкретних зобов'язань. Все це вимагає проблема вдосконалення інституту приватного права, за яким «все, що не заборонене – є дозволенним».

Тобто, у більшості чинних законодавчих актах по суті ретельно не вписані правові норми, які дають відповіді на питання: які конкретні санкції будуть застосовані до порушників, що взагалі не виконують, або не в повному обсязі виконують, або взагалі виконують не ті

з вимог, що регламентовані нормами чинного законодавстві?

По-перше, важливим напрямком державного нагляду має стати сфера договірних права, що визначає права і обов'язки сторін ринкових відносин при укладанні угод.

Зокрема, це стосується перевірки компетентними державними органами змісту типових договорів на предмет не допущення в них зобов'язань шахрайського типу щодо реальної якості будівельних матеріалів та можливості не виконання зобов'язань забудовником в повному обсязі, а також запобігання проявам нав'язування клієнтам дискримінаційних умов виконання договорів. Тому ці типові договори потребують затвердження державними органами, передусім у сфері надання будівельних, кредитно-банківських, страхових, комунально-побутових, інформаційних, консалтингових, юридичних та інших послуг.

По-друге, необхідно суттєво вдосконалювати і якісно доповнювати чинне законодавство у сфері захисту прав споживачів.

Для прикладу візьмемо сферу надання житлово-комунальних послуг.

Немає необхідності доводити, що реформа комунального господарства була розпочата без попереднього формування дієвої правової системи, що буде спроможна надійно захистити мешканців багатоквартирних будинків як споживачів комунальних послуг і забезпечити адекватне покарання конкретних шахраїв, що в процесі надання цих послуг готові не тільки наживатись на людському горі, а й створювати для населення (шляхом непідконтрольного та безкарного здирництва) численні проблеми.

В контексті цього блоку проблем, *необхідно передбачити розробку та ухвалення таких законів:*

«Про порядок утворення, ліцензування та ліквідації приватних управляючих компаній в житлово-комунальному господарстві»;

«Про майнову, економічну та кримінальну відповідальність керівництва управляючих компаній у разі шахрайських обробок пов'язаних із ошукуванням споживачів комунальних послуг»;

«Про державний банк оновлення комунальної інфраструктури та кредитування муніципальних і приватних управляючих компаній».

«Про недопущення майнового закладу багатоквартирних будинків з метою отримання банківських кредитів на потреби ОСББ», тощо.

При цьому відповідні зміни мають бути внесені до Кримінального і кримінально-процесуальних кодексів.

Наступна проблема полягає у *кричущій неадекватності економічної відповідальності*

бізнесу за порушення прав споживачів, у тому числі на ринку будівельних послуг.

Основні економічні санкції за конкретні випадки порушення прав споживачів в нормує стаття 23 Закону України «Про захист прав споживачів» для суб'єктів господарювання, сфери торговельного та інших видів обслуговування населення передбачають достатньо диференційовані економічно-каральні санкції економічних санкцій від 5 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян у разі порушення регламентованих законодавством норм.

Необхідно враховувати, що на цей час до давніх або «традиційних» способів обману покупців та замовників на кшталт обмірювання, обважування, обрахування, а також проявів іншого обману (тобто будь-яких дій суб'єктів злочину, що умисне спрямовані на безпосереднє отримання від кінцевих споживачів, громадян-покупців грошових сум, що перевищують дійсну вартість товару, або реальну вартість виконаної роботи чи наданої клієнту послуги), сучасна практика має більш широкий спектр інших «новітніх» проявів обману кінцевих споживачів.

Важливо наголосити, що *суб'єктивна сторона злочинів пов'язаних з порушенням права населення на споживання безпечної для здоров'я і життя продукції (послуг), що характеризується саме умисною формою спонукальних мотивів, якими керується суб'єкт(и) бізнесу, які скоюють ці злочинні. У той час, в наслідок лобістських зусиль з Кримінального кодексу України була вилучена стаття 225, за якою передбачалася посилена відповідальність за рецидивні діяння, тобто вчинені особою, що була раніше судимою за обман покупців чи замовників, та каралася штрафом від ста до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. (у порядку довідки необхідно зазначити, що у США грошовим еквівалентом строку обмеження волі на три роки є сума стягнень від 10 000 до 50 000 дол. Якщо порівняти, то в Україні зазначеному терміну ув'язнення відповідає абсолютно мізерно-неадекватна гривнева сума, що на сьогодні є еквівалентною 325 дол., та по обмінному курсу становить 500 визначених вітчизняним законодавством неоподатковуваних мінімумів доходів громадян!!!).*

Все наведене дозволяє зробити висновок, що економічна відповідальність бізнесу за порушення прав споживачів, яка визначається універсальним мірилом, якою є нормативно визначена кількість «неоподатковуваних міні-

мумів доходів громадян» може бути визнана не лише неадекватною завданям збиткам, а взагалі жалюгідною і нікчемною.

Неоподаткований мінімум доходів громадян, будучи законодавчо затвердженим на рівні 17 грн. у 1995 р. та до цього часу взагалі не переглядався. І це незважаючи на те, що за період із 01.10.95 по 01.12.17 індекс інфляції цін споживчого ринку, а також курсове співвідношення гривни до долара США зросли більше ніж на порядок. Так, якщо на момент затвердження неоподатковуваного мінімуму у якості базової величини співвідношення гривні до долара становило 1,7:1,0, то на сьогодні воно перевищує 26:1. Це засвідчує, що за 22 річний період інфляційне падіння купівельної спроможності гривні становить 15,3 рази, а сам неоподатковуваний мінімум реально знизився з еквівалентного рівня у 10 доларів США до мізерного еквіваленту, що на сьогодні не перевищує величину у 65 центів.

Наведене свідчить про те, що всі законодавчо закріплені економічні санкції за прояви злочинних порушень прав споживачів, які розраховуються у нормативно визначеній кількості «неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» на сьогодні, як вже зазначалось, **з економічної точки зору адекватності діючих санкцій є абсолютно нікчемними і жалюгідними.**

Проведений аналіз, насамперед, свідчить про неприпустимість подальшого використання неоподатковуваного мінімуму доходів громадян у якості нормативно-базової величини при визначенні обсягів економічних санкцій за злочинне порушення прав споживачів. Разом із цим, і це підтверджено вітчизняною і світовою практикою, у якості нормативно-базової величини не можуть бути використані всі інші соціально-економічні нормативи і стандарти, зокрема, такі як мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум та ін.

Наведене неспростовно свідчить:

по-перше, про масштабні втрати бюджету, оскільки, будучи масштабно-розрахунковою одиницею величина неоподатковуваного мінімуму доходів громадян покладається в основу визначення грошових сум по тих чи інших платежах, що стягуються з фізичних і юридичних осіб відповідними державними інститутами за надані послуги;

по-друге, про значні втрати суб'єктів, які потерпають від злочинно-шахрайських дій оскільки законодавчо закріплені санкції за відповідні порушення прав споживачів та партнерів по бізнесу, що законодавчо закріплені у кількості «неоподатковуваних мінімумів», сукупні величини вартості яких на сьогодні є мізерними.

Пропозиція авторів полягає у тому, що необхідно максимально швидко у вітчизняну практику запровадити нову універсальну нормативно-базову величину, яка за своєю сутністю є величиною масштабно-фіксованої вартості, визначеної на засадах використання показників дохідної бази консолідованого державного бюджету, і яка має фіксуватися в гривневому вимірі та діяти протягом поточного бюджетного року [13].

Нормативно-базова величина повинна формуватись на засадах реалізації трьох основних принципів:

1) забезпечення інфляційної нейтральності масштабною величиною вартості показника шляхом застосування об'єктивно-якісної, науково-обґрунтованої методики її визначення;

2) забезпечення соціальної справедливості, що полягає у забороні можливості подальшого використання у якості нормативно-базової величини існуючих соціально-економічних нормативів, передусім, таких як мінімальна заробітна плата, межа малозабезпеченості, прожитковий мінімум, неоподатковуваний мінімум доходів громадян та ін.

3) позбавлення лобістсько-корпоративного інтересу можливості його практичної реалізації шляхом корисливо-вмотивованого впливу як на процес об'єктивно-адекватного визначення величини нормативно-базового показника, так і на недопущення його регулярного перегляду.

Методика розрахунку нормативно-базової величини передбачає її визначення як однієї мільярдної частини від середньої величини дохідної частини зведеного бюджету України взятого за три попередні роки перед роком ухвалення бюджету на наступний бюджетний рік.

Наприклад:

1. Якщо у 1995 р. дохідна частина зведеного бюджету України становила 206,9 млрд. грн.; у 1996 р. – 302,2; у 1997 р. – 281,1 млрд. грн., то нормативно-базова величина, що повинна була б затверджуватись на 1999 рік мала бути – **26,3 грн.** (а не 17 грн.).

2. Якщо у 2007 р. дохідна частина зведеного бюджету України становила 219,9 млрд. грн.; у 2008 р. – 297,9; у 2009 р. – 273,0 млрд. грн., то нормативно-базова величина, що повинна була б затверджуватись на 2011 рік мала бути – **263,6 грн.** (а не 17 грн.).

3. Якщо у 2014 р. дохідна частина зведеного бюджету України становила 456 млрд. грн.; у 2015 р. – 652 млрд. грн.; у 2016 р. – 783 млрд. грн., то нормативно-базова величина, що повинна була б затверджуватись на 2018 рік має бути встановлена на рівні – **630 грн.** (а не 17 грн.).

Нормативно-базова величини повинна розраховуватись і затверджуватись Верховною Радою України щорічно разом з ухваленням Бюджету України на наступний бюджетний рік у якому вона має застосовуватись.

З метою адаптації суб'єктів ринкових відносин до нового рівня нормативно-базової величини, можливо передбачити запровадження чотирьохрічного перехідного періоду: протягом першого року має діяти норма 25% величини нормативно-базової вартості; протягом другого року – 50%; протягом третього року – 75%. І починаючи з четвертого року буде діяти 100% норма.

Таким чином, запропонований механізм дозволить щорічно проводити індексацію нормативно-базової величини, з метою максимально повного та об'єктивного урахування існуючої динаміки інфляційного процесу та динаміки зростання (падіння) ВВП та не допустить реального зменшення вартісної величини цього показника до неприпустимого рівня.

Висновки. В умовах євроінтеграції Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити високий рівень захисту прав споживачів, насамперед, запровадити у вітчизняну практику діючі в ЄС високі стандарти безпеки продукції, а також забезпечити адекватну економічну, правову і морально-етичну відповідальність бізнесу за порушення прав споживачів

Виконання важливої політичної установки щодо реалізації вимоги максимальної лібералізації бізнесової діяльності та запобігання корупції не повинно здійснюватись шляхом послаблення рівня захисту прав вітчизняних споживачів і невиконання контрольно-перевірочної функції держави. На вітчизняних теренах має бути забезпечене невинне запровадження євроінтеграційної концепції «абсолютної відповідальності виробника» за якість та безпеку продукції, що випускається.

У справі подолання антагоністичної суперечності відносин споживчого ринку провідна роль належить механізму соціально-економічного захисту прав споживачів, що являє собою складну систему взаємопов'язаних економічних, соціальних, правових, організаційних, організаційно-економічних, організаційно-соціальних, соціально-правових, морально-етичних заходів, дій, важелів, інструментів, економічних і правових санкцій, стимулів та суспільних мотивацій за допомогою яких держава долає антагоністичну суперечність відносин споживчого ринку.

Фіксація у вітчизняних умовах численних проявів шахрайської фальсифікації задекларованої споживчої якості, в процесі реалізації нея-

кісних та небезпечних для життя і здоров'я споживачів товарів та послуг вимагає посилення та забезпечення незворотності дії законодавчо закріплених економічних санкцій за злочинні порушення прав споживачів. Слід негайно відмовитися від практики визначення величини штрафних санкцій у нормативно встановленій кількості «неоподатковуваних мінімумів доходів громадян», оскільки в економічному вимірі ці стягнення є абсолютно неадекватними, нікчемними і жалюгідними відносно тих збитків, що завдаються споживачам. Саме тому подальше використання неоподаткованого мінімуму доходів громадян у якості базової

величини вартості при визначенні обсягів економічних санкцій за злочинне порушення прав споживачів є неприпустиме.

Авторська пропозиція полягає у впровадженні в практику нової нормативно-базової величини, що має інфляційну стабільність оскільки є величиною масштабно-фіксованої вартості, визначеної на засадах використання показників дохідної бази консолідованого державного бюджету, і яка фіксується в гривневому вимірі та діє протягом поточного бюджетного року. Обґрунтування та зміст методики розрахунку нормативно-базової величини розкриті у статті.

Список використаних джерел:

1. Kotler P. What consumerism means for marketers / Harvard Business Review, 50(3). 1972. May-June. P. 48-57; Kotler P. Basis of marketing. M., 1991.
2. The consumer society / R.C. Hirst, R.W. Duncan – London: Tavistock Rublication, 1977. 269 p.
3. Lambin J.-J. Marketing strategique et operationnel: Du marketing a rorientationmarche / J.-J. Lambin, R. Chumpitaz, Ch. Moerloose. Paris: Dunod, 2005. 718 p.
4. Cross G. An All-Consuming Century: Why Commercialism Won in Modern America. – New York: Columbia University Press, 2002. 256 p.
5. Stearns P.N. Consumerism in World History: The Global Transformation of Desire. – New York: Routledge, 2001. 160 p.
6. Язвінська О.М. Історія консюмеризму : навчальний посібник. 2-ге доп. й перероб. вид. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2003.
7. Герасимова С.В. Узагальнення підходів до визначення консюмеризму як економічної категорії. *Актуальні проблеми економіки*. 2005. № 12. С. 76–79.
8. Захист прав споживачів: соціально-правовий аспект / Київський національний торговельно-економічний ун-т; А.А. Мазаракі, О.М. Язвінська, Л.В. Ніколаєва та ін. Київ : КНТЕУ, 2002. 311 с.
9. Мазаракі А., Лагутін В. Внутрішній ринок України в умовах дисбалансів між виробництвом і споживанням. *Економіка України*. 2016. № 4(653). С. 4–18.
10. Dunning, T. J. Trades' Unions and strikes. London, "Quarterly Reviewer", 1860. P. 35–36.
11. Угода про асоціацію. Розділу V. Глава 20 «Економічне та галузеве співробітництво».
12. Концепції державної політики у сфері захисту прав споживачів на період до 2020 року» схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 березня 2017 р. № 217-р.
13. Мандибуря В., Хижняк В. Проблеми забезпечення адекватної економічної відповідальності бізнесу за порушення прав споживачів в сучасних умовах. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2017. № 5. С. 82–91.

References:

1. Kotler P. What consumerism means for marketers / Harvard Business Review, 50(3). 1972. May-June. P. 48-57; Kotler P. Basis of marketing. M., 1991.
2. The consumer society / R.C. Hirst, R.W. Duncan – London: Tavistock Rublication, 1977. 269 p.
3. Lambin J.-J. Marketing strategique et operationnel: Du marketing a rorientationmarche / J.-J. Lambin, R. Chumpitaz, Ch. Moerloose. Paris: Dunod, 2005. 718 p.
4. Cross G. An All-Consuming Century: Why Commercialism Won in Modern America. – New York: Columbia University Press, 2002. 256 p.
5. Stearns P.N. Consumerism in World History: The Global Transformation of Desire. – New York: Routledge, 2001. 160 p.
6. Yazvinska O.M. (2003). Istoriiia konsiumeryzmu : navchalnyi posibnyk [The history of consumerism: a manual]. 2-he dop. y pererob. vyd. Kyiv : Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t. (in Ukrainian)
7. Herasymova S.V. (2005). Uzahalnennia pidkhodiv do vyznachennia konsiumeryzmu yak ekonomichnoi katehorii [Generalization of approaches to the definition of cosmicity as an economic category]. *Aktualni problemy ekonomiky*, 12, 76–79. (in Ukrainian)
8. Zakhyst prav spozhyvachiv: sotsialno-pravovyi aspekt [Protection of consumer rights: the social and legal aspect] / Kyivskiyi natsionalnyi torhovelno-ekonomichnyi un-t; A.A. Mazaraki, O.M. Yazvinska, L.V. Nikolaieva ta in. Kyiv : KNTEU, 2002. 311 p. (in Ukrainian)

9. Mazaraki A., Lahutin V. (2016). Vnutrishnii rynek Ukrainy v umovakh dysbalansiv mizh vyrobnytstvom i spozhyvanniam [The domestic market of Ukraine in conditions of imbalances between production and consumption]. *Ekonomika Ukrainy*, 4(653), 4–18. (in Ukrainian)
10. Dunning, T. J. Trades' Unions and strikes. London, "Quarterly Reviewer", 1860. P. 35–36.
11. Uhoda pro asotsiatsiiu. Rozdil V. Hlava 20 "Ekonomichne ta haluzeve spivrobotnytstvo" [Association Agreement. Chapter V. Chapter 20 "Economic and Industrial Cooperation"]. (in Ukrainian)
12. Kontseptsii derzhavnoi polityky u sferi zakhystu prav spozhyvachiv na period do 2020 roku" skhvalena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 bereznia 2017 r. № 217-r [Concepts of the state policy in the field of consumer rights protection up to 2020 "was approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 29, 2017, No. 217-p.]. (in Ukrainian)
13. Mandybura V., Khyzhniak V. (2017). Problemy zabezpechennia adekvatnoi ekonomichnoi vidpovidalnosti biznesu za porushennia prav spozhyvachiv v suchasnykh umovakh [Problems of providing adequate economic responsibility of business for violation of consumer rights in modern conditions]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 5, 82–91. (in Ukrainian)